

Володимир Газін

Смолій В.А. Історія України : підручник для 7-го кл. загальноосвіт. навч. закл. / В.А. Смолій, В.А. Степанков. – К. : Генеза, 2016. – 240 с. : іл., карти.

2016 року у видавництві «Генеза» світ побачив підручник з історії України для 7-го класу загальноосвітніх навчальних закладів за авторства доктора історичних наук, професора, академіка НАН України Валерія Смолія та доктора історичних наук, професора Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка Валерія Степанкова. Він став логічним продовженням теоретичних положень та методичних розробок, що були закладені у попередніх виданнях підручника для 7-го класу, котрі були створені тандемом відомих українських істориків В. Смолієм та В. Степанковим. Мова йде про перше видання 2000 року та наступне – 2007.

Відразу означаю, що відрізняє всі ці видання від усіх інших підручників, які сьогодні представлені на освітньому просторі України. Насамперед, червоною лінією через них проходить ідея про те, що українці являють собою давню європейську націю з героїчним минулим, історія виникнення, становлення та розвитку якої сповнена боротьбою за утвердження власної незалежної та соборної держави. Власне таким і має бути шкільний підручник, покликаний насамперед сформулювати мислячого громадянина-патріота, котрий розглядає себе представником великої європейської нації, який пишається тим, що він українець, який знає власну історію, відчуває гордість за минуле свого народу, шанує мільйони українців, які поклали своє життя за те, щоб у центрі Європи сьогодні звучала українська мова, а на світовій мапі в етнічних кордонах красувалася велична Україна.

Що ж можна сказати власне про рецензований підручник? Як зазначають його автори у вступному слові, він орієнтований не лише на ознайомлення учнів з подіями визначеного періоду української історії, а й на «виховання історичного мислення та розуміння закономірностей історичного розвитку» [1, с.3]. При цьому автори акцентують увагу на значенні знання історії, наголошуючи, що «...народ, котрий не знає власної історії приречений знову й знову повторювати помилки минулого, платити за них знівченими долями та й самим

життям своїх дочок і синів» [1, с.3]. Відзначу, що сучасні трагічні події, що розгорнулися в світі, зокрема й безпосередньо торкнувшись України, певною мірою також є наслідком нехтування уроками історії, відсутності аналізу історичних подій, розуміння витоків, сутності історичних явищ, а відтак – неспроможності прогнозування напрямків їх розвитку.

Стосовно змісту підручника. З перших же сторінок автори акцентують увагу читача на декількох ідеях, які проходять через весь матеріал підручника. По-перше, що український народ у своїй історичній генезі завжди здійснював поступ, характерний для європейського цивілізаційного типу. Відтак, важливим є акцентування подібності політичних, соціально-економічних та культурних процесів, що відбувалися на теренах України з тими, що були характерними для європейських країн. По-друге, всупереч поширеним історичним кліше, що середньовіччя є періодом своєрідного занепаду європейської цивілізації, таким собі проваллям між античністю та відродженням, автори розглядають цей період в якості важливої епохи в розвитку Європи, коли відбувалося «... народження і становлення її народів і цивілізацій» [1, с.5]. Власне на цій основі і розглядається етногенез українського народу, що постав як єдине ціле зі своєрідною культурою, самоусвідомленням тощо вже в часи Руської держави. По-третє, автори органічно поєднують виклад історії повсякденності, особливостей соціальних відносин з подіями історії українського державотворення, становлення української нації, боротьби за незалежність (власне на тих моментах, які є визначальними для формування свідомості та самосвідомості сучасного українця). По-четверте, що, на нашу думку, є надзвичайно важливим, автори органічно у виклад історії України включили параграфи, в яких розкривається історія Криму та кримсько-татарського народу [1, с.12-13,] (це одна з відмінностей, яка стосується видань 2007 та 2016 року). Особливо це актуально сьогодні у зв'язку з окупацією Криму Росією, коли ми починаємо доходити розуміння нерозривної єдності України та Криму, а відтак їх історичної долі, що не можна говорити про історію України, ігноруючи історію народу, котрий сьогодні є невід'ємною частинкою української політичної нації. По-п'яте, у рецензованому підручнику ми спостерігаємо рішучу відмову від історичних кліше, які століттям експортувалися до нашої свідомості з боку московської історіографії. Зокрема, це стосується погляду на суть Київської держави. Так, якщо у виданні 2007 року присутня її назва як Київська Русь [2, с.9], то у рецензованому виданні автори розглядають її як Руську державу [1, с.9]. Саме назви Русь, або Руська земля закріпилися за державою з центром у Києві в період її існування. У той же час тер-

мін Київська Русь появився з «легкої руки» Ніколая Карамзіна з метою означення логічної лінії Київська Русь – Московська Русь. Щодо пізніших періодів, то автори застосовують поняття Києворуська держава, Україна-Русь, що також є цілком доречним. Однак, при цьому варто було б чітко пояснити логіку вживання цих термінів, щоб семикласник зрозумів чому на різних етапах автори вдаються до відповідних власних назв Української держави (Руська держава – Києворуська держава, Україна-Русь).

Аналізуючи структуру даного видання, маємо відзначити її цілковиту відповідність тим завданням, які ставляться перед сучасним підручником історії. Так, основний матеріал підручника поділено на п'ять тем відповідно до основних етапів українського державотворення доби середньовіччя (1. Виникнення та утвердження Руської держави; 2. Києворуська держава наприкінці X – у першій половині XI ст.; 3. Київська Русь у другій половині XI – першій половині XIII ст.; 4. Галицько-Волинська держава; 5. Землі України-Русі у складі Великого князівства Литовського та інших держав (друга половина XIV-XVст.)). Темі поділено на параграфи, котрі, своєю чергою, поділяються на конкретні питання, що розкривають зміст параграфів. Важливо, що учень працює не з суцільним текстом, а з конкретними питаннями, чи епізодами, що створює кращі умови для усвідомлення матеріалу. Кожне питання (складова параграфу) завершується чітким та лаконічним висновком. По завершенню опрацювання параграфу учні можуть ознайомитися з основними датами та поняттями, котрі пропонуються до запам'ятовування. Тут же міститься перелік питань (тестового характеру) для самоконтролю. Також, що дуже важливо, авторами поміщено фрагменти джерел, які характеризують матеріал параграфу і з якими пропонується попрацювати учням. Насамкінець, учням пропонується перелік літератури, яку рекомендується почитати. Кожна тема завершується переліком питань (трьох рівнів складності) для здійснення тематичного оцінювання, що підготовлені вчителями-практиками В. Дубінським і В. Машталір.

Також не можна не звернути увагу на яскраве і водночас вкрай продумане оформлення підручника. До уваги учнів переставлений широкий наочний матеріал (портрети тогочасних діячів, зображення предметів вжитку та зброї, історичні карти, зображення творів мистецтва, архітектурних пам'яток тощо.).

Отже, підсумовуючи даний матеріал, можна відзначити, що сучасний український школяр (семикласник) має у своєму розпорядженні цікавий, збалансований підручник, який повністю відповідає вимогам до видань подібного типу. Робота

з підручником В. Смоля та В. Степанкова створює умови для формування українця-патріота, мислячої особистості, здатної аналізувати історичний процес, робити висновки.

Примітки:

1. Смолій В.А. Історія України: підручник для 7-го кл. загальноос. навч. закл. / В.А. Смолій, В.А. Степанков. – К. : Генеза, 2016. – 240 с.: іл., кар.
2. Смолій В.А. Історія України: підручник для 7-го кл. загальноос. навч. закл. / В.А. Смолій, В.А. Степанков. – К. : Генеза, 2007. – 224 с.: іл., кар.
3. Смолій В.А. Історія України. Давні часи та середньовіччя: пробний підручник для 7-го класу / В.А. Смолій, В.А. Степанков. – К. : Освіта, 2000. – 270 с.

Отримано 10.11.2016 р.